

REGERINGSKANSLIET

Libyen (67)

47

Utrikesdepartementet

265-04

Mänskliga rättigheter i Libyen 2003

1. Sammanfattning.

Regimens respekt för mänskliga rättigheter uppvisar en lång rad problem och brister. Schematiskt kan sägas att under 70-talet förföljdes och oskadliggjordes människor som inte accepterade Qadhafis maktövertagande. Under 80-talet riktades misshaget också mot forna vapenbröder och deras anhängare samt USAs och Israels vänner. Under 90-talet fokuserades missnöjet på islamisterna i landet. För närvarande sker övergrepp i terroristbekämpningens namn.

Som ett led i Qadhafis strävanden att bryta sin politiska isolering har han numera intagit en något mer acceptabel inställning i MR-frågor. Den enskilde individens frihet är fortfarande underordnad vad som kallas "folkets". Men de rena MR-brotten minskar i omfattning och synes uppträda i huvudsak i samband med bekämpning av internationell terrorism. Samtidigt är det dock viktigt att inte glömma att många äldre grova MR-brott förblir olösta eller oreglerade.

Regimen har dock alltid värnat om medborgarnas materiella välfärd. Ingen libyer får vara fattig. I denna strävan har Qadhafi varit framgångsrik.

2. Ratifikationsläget för centrala konventioner på MR-området.

Libyen har ratificerat de sex centrala MR-konventionerna, men har inte skrivit under tilläggsprotokollet om dödsstraffets avskaffande, tilläggsprotokollet om diskriminering mot kvinnor, tilläggsprotokollen till barnkonventionen eller konventionen om gästarbetarnas och deras familjers rättigheter.

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr.

I motsats till tidigare synes inte några politiskt betingade försvinnanden ägt rum från år 2000 och framåt. Det symbiotiska förhållandet mellan politiska makthavare och rättsapparat gör att det inte går att bedöma om "av statsmakterna sanktionerade politiska mord förekommer utan rättsligt förfarande". Uppgifter finns om att säkerhetsstyrkor i jakt på terrorister dödat misstänkta individer.

Amnesty International anger att tortyr förekommer i arrestlokaler. Ett uppseendeväckande fall under år 2002 kom i dagens ljus, kanske eftersom det råkade inträffa på nationaldagen i samband med frisläppande av ett stort antal politiska och andra fångar. Trovärdiga rapporter finns också om dödsfall i fängelser p.g.a. dålig behandling och usla sanitära förhållanden.

Kroppslig bestraffning finns inskriven i lagstiftningen och lär ha verkställts i några fall under år 2002. Ad hoc tillämpning av traditionell rättsskipning förekom under samma år, då ett antal rånare fick höger hand och vänster fot amputerade efter utslag i högsta rättsinstans.

De första två meningarna i detta stycke tas också in i sammanfattningen. Under år 2002 utsågs Libyen till ordförande i FN:s kommitté för mänskliga rättigheter för innevarande år. Utnämningen föregicks av en ingående debatt, vilken tvingade Libyen till ett visst mått av transparens avseende landets "MR-historia". Det förefaller också som om den libyska sidan kunnat visa på förbättrad MR-respekt. En "MR-minister" finns sedan 2002 i "regeringskretsen". (Secretariat of the General People's Committee).

4. Dödsstraff.

Dödsstraff finns i lagen för ett relativt stort antal brott. Det utdöms fortfarande men har inte verkställts sedan 1988.

5.-6. Rättssäkerhet och personlig frihet.

Som framgått ovan lever domstolsväsende i symbios med verkställande makt och säkerhetsapparaten. Rättssystemet är uppbyggt på fyra nivåer, varav den lägsta svarar för "småbrott", familjetvister m.m., och övriga enligt gängse modell. Därutöver finns s.k. Folkdomstolar. Det är i första hand dessa domstolars ageranden som kritiserats av internationella MR-organ för att inte ge anklagade en rättvis process. Under 2002 har två fall uppmärksamats; ett i Benghazi avseende 152 personer för tillhörighet till en islamistisk organisation och ett annat i internationella media uppmärksammat fall avseende utländsk och inhemsk sjukvårdspersonal anklagad för att medvetet ha spridit HIV-smitta.

Samtliga advokater måste tillhöra (motsvarande) justitieministeriet.

Det är omvittnat att rättssystemets uppbyggnad och arbetssätt föder en känsla av osäkerhet och ofrihet hos medborgarna. Ändå verkar utländska MR-organ tillstå att vissa förbättringar har skett. Utreseviseringar behövs t.ex. inte längre för att lämna landet. Godtyckligheten synes ha minskat något i regeringsutövning och byråkrati, i varje fall för medborgare som står utanför politik och annat betydande inflytande.

7. Strafffrihet.

Det är en allmän uppfattning i och utanför Libyen att strafffrihet är allmänt utbredd på flera nivåer i samhället. I det mycket ogenomskådliga samhällsklimat som råder är det emellertid svårt att få de rätta förhållandena styrkta. En del signaler tyder på att det faktiskt pågår upprepningar. Vad som kan bestyrkas är att makttoppen närstående går fria trots påvisad korruption. Samma är fallet för dem som anses skyldiga till attentatet mot det franska trafikflygplanet över Sahara (UTA-affären). Däremot dömdes åtminstone några av huvudaktörerna på libysk sida i raskravallererna år 2001.

Strafffrihet går också igen i vardagslivet, sida vid sida med vänskapskorruption. Denna företeelse möjliggörs av stark sammanhållning i slutna familjer.

8. Yttrande- och mediafrihet.

Såväl föreningsliv som media kontrolleras av myndigheterna. Sanktioner och censur inskränker tankens frihet; inte bara, men i synnerhet i politiska spörsmål. Ett relativt fritt debattklimat präglar dock mötena i "folkets baskongresser och kommittéer" (närmast: kommunala församlingar och beslutande organ). Det finns en rad exempel på att för mötesdeltagare misshagliga beslut på central nivå har fått återtagas eller diskret avföras från dagordningen. All inhemsk media ägs av staten. Samtidigt finns tillgång till utländskt radio och TV-utbud. Även viss utländsk press säljs i de större städerna men först efter att ha passerat myndigheternas censur.

Religionsfrihet är också utsatt för begränsningar. Myndigheterna utstakar "den rätta vägen" inom Islam. Majoriteten av befolkningen är sunnimuslimer. Man ser inte med blida ögon på de s.k. brödraskapens verksamhet och den en gång så inflytelserika Sanoussi-orden har förbjudits. De fåtaliga kristna i landet (katoliker och grekiskt ortodoxa) tillåts, i likhet med ett par andra religioner, att utöva sin tro, men myndigheterna begränsar antalet tillåtna församlingar per tätort.

9. De politiska institutionerna.

Överste Mu 'ammar Qadhafi, vid makten sedan 1969, har i Libyen skapat ett politiskt system, beskrivet i "the Green Book", som saknar motsvarigheter i omvärlden. Det bygger på direktdemokrati med beslutande folkkongresser på olika nivåer i samhället och det förbjuder politiska partier samt samhällsstyrning utifrån representativa grundvalar. Rättssystemet lever mer eller mindre i symbios med den verkställande makten och säkerhetsapparaten. Makttoppen disponerar också över från "regeringen" fristående revolutionskommittéer med samhällskontrollerande uppgifter.

Från Qadhafis första år i toppen av en hårdför militärregim utvecklade han under kommande årtionden ett ogenomskådligt politiskt system i vilket han kunde hålla politisk och ekonomisk makt tätt intill sig. Det faktiska demokratiska elementet i samhällsliv och -styrning har förblivit litet, även om små tecken under senare år tyder på att ett visst mått av genuin pluralism ser dagens ljus i politiken.

10. Rätten till arbete och relaterade frågor.

Enligt ursprunglig ideologi, utformad av Qadhafi, är det inte rätten till arbete som är det viktiga utan rätten till inkomster. (dock ej löner!). Detta har starkt påverkat den libyska samhällsutvecklingen. Arbetsmoralen har tidvis varit så låg att Qadhafi då och då har tvingats till flammande tal om bättre flit och produktivitet. Den stora arbetskraftsinvandringen har fått större proportioner än vad som egentligen skulle ha behövts. Ideologin har medfört behov av skillnader mellan utländsk arbetskraft (som kräver lön) och inhemsk. Detta har i sin tur lett till vi-och-dom attityder, där, vid konflikter, den utländske arbetaren alltid är förloraren.

Libyen har inte kunnat stå oberört inför det senaste decenniets omvärldsförändringar. Arbetslivet är föremål för en normalisering; nödvändig för att förbättra landets konkurrenskraft och för ansträngningarna att bryta dess isolering.

11-13. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa, utbildning och tillfredsställande levnadsstandard.

Dessa rättigheter utgör grundbultar i Qadhafis ideologi. Stora ansträngningar läggs också ner på att nå upp till högt uppsatta mål. Enligt UNDP:s Human Development Index toppar Libyen i rankningen av länderna på den afrikanska kontinenten. Utvecklingen hämmas dock av den ovannämnda bristen på arbetskraft och -moral. Olika kostsamma lösningar måste till för att nå målen, som t.ex. omfattande sjukvård i utlandet, omfattande invandring av lärare m.m.

14. Kvinnans ställning.

Libysk politik är i frågan entydig. Kvinnan skall ha samma ställning som mannen och alla hinder måste undanröjas för att detta skall kunna uppnås. I libysk nomadtradition (vilken omfattar Qadhafi själv) var detta tillstånd redan ett faktum. Städernas arabisk-islamska tradition har dock vägt tyngre i utvecklingen. Kvinnornas politiska och ekonomiska inflytande förblir relativt svagt och traditionella värderingar vidmakthåles inom hemmets väggar. Framstegen sker därför långsamt men går i positiv riktning. Detta återspeglas i statistik om skolgång, yrkesverksamhet, förtroendeuppdrag m.m.

15. Barnets rättigheter.

Libyen har undertecknat barnkonventionen. Uppgifter saknas för närvarande om vilka riktade åtgärder myndigheterna vidtagit för konventionens efterlevnad.

16. Olika befolkningsgruppers situation.

Diskrimineringen mellan inhemsk och utländsk arbetskraft på arbetsmarknaden är avsiktlig och sanktionerad av myndigheterna. I kombination med okontrollerad invandring bl.a. från länderna söder om Sahara har denna diskriminering lett till tilltagande motsättningar mellan den relativt homogena libyska befolkningen och utlänningar. Under årens lopp har vid flera tillfällen, oftast till politiska undertoner, olika befolkningsgrupper i en rättslös miljö körts ut ur Libyen. Det har gällt egyptier, sudaneser, tunisier, palestinier m.fl. Kulmen nåddes under 2001 då rena raskravaller bröt ut riktade mot afrikaner. Myndigheterna reagerade långsamt och många dödsfall inträffade. Ett antal libyer arresterades och dömdes senare. Samtidigt utvisades ett mycket stort antal afrikaner och deras tillhörigheter beslagtogs.

17. Homosexuellas situation.

Uppgifter saknas.

18. Flyktingars rättigheter.

Libyen har sedan 1969 härbergerat regelrätta politiska flyktingar, vilka med västerländska ögon ofta mer skulle ha klassats som terrorister. De flesta har flytt från muslimska länder. Det förefaller som om denna gästfrihet i det närmaste upphört samt att myndigheterna gör försök att avhysa kvarvarande personer. Begreppet asyl har aldrig använts för denna grupp flyktingar.

Stora grupper främst ekonomiska flyktingar från i första hand Afrika men också Asien använder Libyen som en mellanstation för illegala resor vidare till Europa och Nordamerika. Som regel kommer dessa personer till Libyen antingen som arbetskraft eller organiserat av människohandlare. Asylbegreppet aktualiseras inte heller här. Tredjelandsmedborgare som från Europa etc utvisas tas emot av libyska myndigheter om det kan påvisas att de haft uppehållstillstånd tidigare i landet. De riskerar dock att skickas vidare tillsina ursprungsländer.

Libyska myndigheter fördömer officiellt människohandel. Från bl.a. EU-kretsens sida har dock den libyska samarbetsviljan att stävja denna handel ifrågasatts.

19. Funktionshindrades situation.

Uppgifter saknas. Se dock punkt 11-13 ovan.

20-21. Oberoende MR-organisationer.

Oberoende MR-organisationer är inte tillåtna. Inom Folkkongress-strukturen finns sedan 1989 en nationell MR-kommitté. Internationella enskilda organisationer tillåts inte på plats följa upp enskilda fall genom närvaro i rättegångar m.m. Amnesty Internationals propåer i enskilda fall förblir obesvarade. Däremot kommenterade libyska myndigheter i allmänna ordalag AI:s rapport för år 2002.